

Visegrády Antal

Az igazságszolgáltatás néhány jogfilozófiai problémája

Jelen tanulmányban a harmadik hatalmi ág működésének két jelentős és aktuális problémájára fókuszálunk. Nevezetesen az ítélkezés hatékonyságával és a bírói etikával foglalkozunk.

1. A bírói jogalkalmazás hatékonysága

A bírói szervezet működésének legfontosabb tesztje a hatékonyság. A jogalkalmazás hatékonyságát a jog „általában” vett hatékonyságához hasonlóan lehet vizsgálni, de itt elég releváns különbségek lépnek fel. Közülük a legjelentősebbeket mutatjuk be.

Először, a jogalkalmazás a jog által meghatározott tények jogi konzekvenciáinak kötelező megállapításán alapszik. Ezzel kapcsolatban azt mondhatjuk, hogy a jogalkalmazás olyan mértékben hatékony, amilyen mértékben az állami szervek megfelelően állapítják meg mindazoknak a tényeknek a konzekvenciáit, amelyekkel kapcsolatban az érvényes jog értelmében azokat meg kell állapítani.

Másodszor, a jogalkalmazás hatékonysága vizsgálható azon hatás szempontjából, amelyet egy konkrét ügyben alkalmazott egyes és konkrét norma gyakorol címzettjének viselkedésére.

Harmadszor, a jogalkalmazás hatékonysága vizsgálható azon hatás szempontjából is, amelyet a jogot alkalmazó szerv döntése motivációsan gyakorol azokra a személyekre, akik nem címzettjei annak, a jog pro futuro jobb betartásának irányában.

A jogalkalmazás hatékonysága nélkülözhetetlen komponense a jog hatékonyságának. Ez formailag abban nyilvánul meg, hogy a jogszabályok milyen mértékben érvényesülnek a jogalkalmazás során. Tartalmilag azonban a jogalkalmazás hatékonyságán a társadalmi környezetében megmutatkozó hatékonysága értendő. Tehát a jogalkalmazás akkor hatékony, ha működése a jogszabályokban foglalt fő- és alcélok elérését eredményezi. A jogalkalmazás hatékonyságát számos jogi és nem jogi tényező befolyásolja.¹

Több mint kézenfekvő, hogy egyfelől a jogpolitika, másfelől a jogalkotás minősége és mennyisége a jogalkalmazás hatékonysága szempontjából is meghatározó jelentőségű. A bírói jogalkalmazás hatékonyságának egyik záloga, hogy a legfelsőbb bíróságok valamennyi jogrendszerben biztosítják a bíróságok jogalkalmazásának egységét. A legfelsőbb bíróság e tevékenysége azonban nemcsak a bírói jogalkalmazás, hanem a jog hatékonyságának fokozásához is hozzájárulhat, éspedig jogfejlesztő szerepe révén.² Hazánkban az ítélőtáblák tehermentesítő szerepe folytán ez még erőteljesebbé válhat.

A modern jogrendszerek hatékonyságát fokozó bírói jogfejlesztésre nem nehéz példát hozni, mivel világjelenség. Csak utalnék a termékfelelősség intézményének a bíróságok általi kiépítésére, a férjzett nő önálló vagyonának megteremtéséhez és törvényi elismeréséhez vezető equity elvekre Angliában, a német „Treu und Glauben” bírói gyakorlatára, a technikai fejlődés követelte „responsabilité du fait des choses” intézményére Franciaországban, vagy a közép-kelet-európai államok házassági bontóper szisztémáját modernizáló joggyakorlatra stb.

A jogfejlesztéshez képest ugyan kevésbé látványos, de – mint korábban láttuk – a joghatékonyság szempontjából igencsak releváns a jogalkalmazás mindennapi jogszabály-értelmező tevékenysége, különösen a törvényekkel kapcsolatban. Ami az angolszász irodalmat illeti, ott az értelmezési módszereknek valamiféle meghatározott rendje kevésbé alakult ki. Három alkalmazott módszerről, ill. elvről beszélnek: a „literal rule”-ről, a betű szerinti értelmezésről, ha a szöveg egyszerű; a „golden rule”-ről, amely szerint a szavaknak közönséges értelmet kell tulajdonítani, feltéve, hogy ez nem vezet abszurd következményre, vagy ellentmondásra a törvény egyes részei között; végül a „mischief-rule”-ről, azaz arról a

módszertani elvről, amely a törvény általános irányát és célját tartja szem előtt. Az angol törvényértelmezés legfőbb eltérése a kontinentálistól, hogy Angliában nagyobb a törekvés a betű szerinti értelmezésre, melynek magyarázata a következőkben rejlik.

A római-germán (kontinentális) jogrendszerek összefüggő egészet, „zárt rendszereket” alkotnak, amelyekben mindenfajta kérdés – legalábbis elméletben – egy létező jogszabály „értelmezésével” megoldható, ill. megoldandó. A common law ezzel szemben „nyílt rendszer”. Olyan módszer felhasználását jelenti, amely mindenfajta kérdés megoldását lehetővé teszi, de nem tartalmaz olyan anyagi jogszabályokat, amelyeket minden körülmények között alkalmazni kellene.

Még a jogi faktorok körében maradva, ki kell emelni a jogtudomány, az ügyészi gyakorlat, az ügyvédség, valamint a jogtanácsosok szerepét, akik – bár országonként, ill. jogrendszerenként eltérő mértékben – aktív hatást gyakorolnak a bíróságok tevékenységére. Az ő révükön egyfelől kiküszöbölhető a bírói jogalkalmazás belterjessége, zártsága, másfelől pedig frissítik, dinamikusabbá és hatékonyabbá, teszik a bírói gyakorlatot, sőt jogfejlesztő funkciója betöltésében is komoly partnerek. A bírói jogalkalmazás hatékonyságát több nem jogi tényező is befolyásolja, amelyek közül a legfontosabbak az alábbiak.

Elsőként említendőek a szervezeti faktorok, úgy mint a bírósági rendszer elemeinek összehangolt működése, a bírósági munka szervezettsége, a bírói állomány megfelelő volta, a jól funkcionáló információs rendszer stb. A bírói jogalkalmazás hatékonysága függ attól a mikroklímától, amelyben végbemegy. A normális, alkotó légkör ugyanis hozzájárulhat a bürokratizmustól és formalizmustól mentes jogalkalmazáshoz. Mivel a bírák is emberek, így személyiségüknek is fontos szerepe van a jogalkalmazó tevékenységük hatékonysága szempontjából. Elsőrendű jelentősége van a bírák szakmai felkészültségének, politikai és jogi kultúrájának, hivatásbeli etikájának, jogtudatának, gyakorlatának, tekintélyének, tapasztalatainak, valamint pszichológiai jellemzőinek.

Végül, de nem utolsósorban az élet- és munkakörülményeket is befolyásoló tényezőket kell értékelnünk. Ezek sorában a bírák jogállását, munkaterhét, továbbképzését, a bíróságok technikai és biztonsági ellátottságát, a helyiségeket, a bírói munka javadalmazását, valamint az előmeneteli rendszert emelhetjük ki. A bírói tevékenység hatékonyságának mérésére szolgáló egyik bevett módszer, amely az egy-egy bírósági szervezetre vonatkozóan a megfellebbezett ítéletek számának alakulásából, ill. a fellebbviteli bíróság helybenhagyó vagy megváltoztató, esetleg hatályon kívül helyező döntéseinek számából von le következtetéseket. Előbbieknél jóval elterjedtebb az a modell, amely az eljárás egyszerűségén, gyorsaságán, olcsóságán, következetességén és alaposságán méri le a hatékonyságot. Ami a perek időtartamát illeti, azok rövidebb vagy hosszabb voltát strukturális, társadalmi-, gazdasági tényezők kondicionálják. (pl. bírói szerep, bírák és kisegítő személyzet létszáma, stb.) Például az USA és Nagy-Britannia a hosszú ideig tartó perek országai, míg Németország és Franciaország a rövid perek országai.³

A ködös Albion fővárosában, Londonban az első tárgyalási napra 3 évet kell várni, míg az Egyesült Államokban még hosszabb ez az idő, és ennek duplája is lehet az egyes bíróságoknál. Ellenben a francia alsófokú bíróságoknál a magánjogi perek túlnyomó többsége 4 hónap alatt befejeződik, a németeknél pedig 6 hónap alatt.

Magyarország közelebb áll ugyan a rövid perek országaihoz, de átlagban valamivel hosszabbak a perek nálunk minden perfajtában, mint a németeknél vagy a franciáknál láttuk. Annak ellenére, hogy Magyarország – lakosságárányosan – a németek után a világ második legnagyobb bírói karát mutathatja fel, 2800 bíróval, az első és másodfokú pertartam átlagban éves hosszúságú, a legterheltebb bíróságoknál pedig 2 év is lehet. (pl. Pest megye) Az 1997. évi igazságszolgáltatási reform után 10 évvel, 2006-ban a korábbi 200.000-ból még mindig 183.000 folyamatban maradt perről szólnak a statisztikák.

Az irodalomban van, aki a bírói kisegítő személyzet alacsony létszámával; a Pp. perelnyújtására lehetőséget adó voltával, valamint a perek „olcsó” jellegével magyarázza mindezt.⁴ Egy másik álláspont szerint alapvetően két okcsoportra vezethető vissza a fenti helyzet. „Egyrészt az Országos Igazságszolgáltatási Tanács intézkedései szűk körre korlátozódnak: extemív módon, kirendeléssel, céljuttalmazással és státuszok bővítésével látja megoldhatónak az egy-egy ügyszakban vagy megyében felhalmozódott hátralékot. Ugyanakkor nem kéri számon a megyei elnök igazgatási tevékenységét, az eredménytelenségnek nincs következménye. Másrészt az arányos leterhelés kialakításának a bírák teljesítménymérése és kapacitásának megtartása lenne az alapja. Ebben alig történt előrelépés. Akadályozza az országos szintű hatékonyságjavulást az a szemlélet, amely a megyei történéseket helyi ügynek tekinti, beleszólást lehetőleg nem enged.”⁵ Véleményünk szerint a bírósági ítélezés mindenáron való gyorsítását helytelen lenne misztifikálni. A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában előfordult, hogy már 2-3 évig tartó eljárást is ésszerűtlenül hosszúnak ítélték, míg más esetekben 6-7 év is tolerálhatónak tűnt.

Ez a bírói fórum ui. a következő 3 tényező együttes vizsgálata alapján foglal állást az eljárás ésszerű időtartama kérdésében: a) az ügy objektív bonyolultsága, komplexitása, releváns egyéb összetevői; b) a felek magatartása az eljárás során abban a tekintetben, hogy esetleges felróható magatartásukkal nem járultak-e hozzá maguk is az eljárás elhúzódásához, s végül c) az érintett állam közhatalmi szerveinek saját magatartása abban a vonatkozásban, hogy mennyiben felelősek az eljárás elhúzódásáért.

De nézzük meg, hogy a perek elhúzódása miatt a Magyar Állam ellen az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt kezdeményezett eljárásokban milyen arányban marasztalják el Magyarországot, illetve más – esetleg fejlettebb – európai országokban milyenek a mutatók e vonatkozásban.

A fenti bírósághoz Magyarországgal szemben benyújtott panaszok száma 2006-ban 528 volt, ami az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakozott államok közül a legalacsonyabb. A bíróság 1998. november 1. és 2006. december 31. közötti időszakban a Magyarországról benyújtott 3658 panaszból mindösszesen 86 esetben állapított meg jogsértést, ebből 81 esetben eljárás elhúzódása miatt. Ugyanezen időszakban szomszédainkat jóval több esetben marasztalta el a bíróság – Ausztriát 122, Csehországot 109, Szlovákiát 106, Ukrajnát 260, Romániát 158, Szlovéniát pedig 193 ügy miatt.⁶

Terápiaként az igazságszolgáltatás hatékonyságának fokozása érdekében:

- a) a bírák jelölése, kiválasztása több körültekintést igényel;
- b) megfelelő segédszemélyzetet kell biztosítani a bírák számára;
- c) megfelelő intézkedéseket kell hozni annak érdekében, hogy a nem bírói feladatokat más személyeknek adják át a bíróságok túlterheltségének megelőzésére és csökkentésére;
- d) ott ahol ez lehetséges, a bírák békéltető szerepét intenzifikálni szükséges.

2. A bírói etikáról

A harmadik hatalmi ág képviselői, az igazságszolgáltatási tevékenység gyakorlóit esetében különös jelentősége van annak, hogy a bírák ne csupán a jogszabályoknak megfelelően, hanem ennél szigorúbb feltételeket teljesítve járjanak el. Bevezetésképpen néhány etikai tartalommal bíró, érdekes és tanulságos alkotmányi rendelkezést villantuk fel. A francia alkotmány 64. cikke lerögzíti, hogy „A köztársasági elnök biztosítja a bírói hatalom függetlenségét.”

Szlovákia alkotmánya 141. cikkének (1) bekezdése szerint „A Szlovák Köztársaságban az igazságszolgáltatást független és pártatlan bíróságok végzik. A (2) bekezdés kimondja, hogy „Az igazságszolgáltatás minden szinten független a többi állami szervtől.”

A ciprusi alkotmány 153. cikk (5) bekezdése értelmében „A Felsőbíróság elnökét és bírját a kiemelkedő szakmai és erkölcsi felkészültséggel rendelkező jogászok közül kell kinevezni.” A (12) bekezdés pedig úgy rendelkezik, hogy „A bírák jövedelmezése és más szolgálati feltételei kinevezésük alatt a hátrányukra nem változhatnak meg.” Ez utóbbihoz hasonló szabályozást találhatunk az ír alkotmány 35. cikkének (5) bekezdésében.

A görög alkotmány 93. cikkének (3) bekezdése előírja, hogy „Minden bírói döntést külön és kimerítően indokolni kell.”

A portugál alkotmány 216. cikkének (3) bekezdése csak a díjazás nélküli oktatási és tudományos tevékenységet engedélyezi a bírák számára.

A spanyol alkotmány 127. cikkének (1) bekezdése pedig tiltja a bírák politikai párthoz vagy szakszervezethez való csatlakozását.

Az továbbiakban arra törekszünk, hogy a rendelkezésünkre álló nemzetközi és hazai kódexekből, „lepároljuk” a bírói etika fundamentális elveit és szabályait.⁷

A bírónak függetlennek kell lennie

„A bírói etika európai elvei és szabályai” c. dokumentum 5. passzusa rámutat arra, hogy a bírói függetlenségnek van egy intézményi és egy individuális aspektusa. A modern demokratikus államnak a hatalommegosztás elvén kell alapulnia. Minden egyes bírónak mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy a bírói függetlenséget intézményi és egyéni szinten fenntartsa.

Az olasz Bírói Etikai Kódex 8. cikkelye értelmében „A bíró garantálja és védi a saját hivatásának független gyakorlását és megtartja a pártatlanság és függetlenség képét. Kerüli a kapcsolatot a politikai és üzleti hatalommal, amelyek hatással lehetnek hivatalára és befolyásolják a róla kialakult képet. Nem vállal olyan feladatot és nem végez olyan tevékenységet, mely akadályozza a saját hivatalának korrekt és teljeskörű ellátását és amely természeténél, eredeténél és módjánál fogva befolyásolná a függetlenségét.”

A horvát Bírói Etikai Kódex III/2. pontja kimondja, hogy „A függetlenség kifejezi, hogy a bíró tevékenysége kifejtése közben mentes bármely oldalról megjelenő behatástól, akár egyéni, akár állami – testületi az, olyantól, ami őt döntésében befolyásolná. Ez azt jelenti, hogy az egyén személyes érdekei vagy a napi politika érdekei, avagy bármely más pragmatikus ok sem befolyásolhatja a bírót döntése meghozatalában. A döntés csak és kizárólag a törvényen alapulhat...”

A kanadai kódex 2. cikkének 4. pontja rögzíti, hogy „A bírák tanúsítsanak kifogástalan bírói magatartást és ezt szorgalmazzák, ezáltal elmélyítve a társadalom bizalmát, ami a bírói függetlenség sarokköve.”

Az Amerikai Ügyvédi Kamara Bírói Etika Modell Kódexének I. Kánonja leszögezi, hogy „Mai társadalmunkban a függetlenség és a szabadság nélkülözhetetlen eleme az igazságszolgáltatásnak. A bíró magatartásával és életmódjával folyamatosan képviselni kell ezen értékeket. Ez a kötelezettsége a ráruházott bírói hatalomból fakad... E rendelkezések megsértése az igazságszolgáltatás, ill. a jogállamiság feltételeinek megkérdőjelezését vonná maga után.” Ezt megerősíti a Szövetségi Kódex 1. szabálya is.

Az osztrák bírónők és bírák etikai nyilatkozata a következőképpen fogalmaz.

„A függetlenség olyan elem, amiről nem mondhatunk le, nevezetesen, hogy a bírói döntések csak a törvényhez és annak keretében a belső szabad meggyőződéshez igazodnak. Az átélt függetlenség a felelősségtudat magas mércéjét feltételezi. A függetlenség nem

privilegium és nem is lehet ürügy az önkényre a szolgálat gyakorlása közben és a döntésekben, vagy nem lehet a szociális felemelkedettség alapja. Ez kizárólag a jogkereső polgárt védi. Az olyan törvénytelen kísérleteket – bárkitől is indulnak ki -, hogy egy bizonyos eljárásba beavatkozzanak, nemcsak feltétlenül vissza kell utasítani, hanem – márcsak a prevenció miatt is – nyilvánosságra kell hozni...”

Előrebocsátva, hogy Alkotmányunk, az 1997. évi LXVII. sz. törvény és eljárási törvényeink is tartalmazzanak etikai normákat (függetlenség, pártatlanság, összeférhetetlenség, tisztesség stb.) a magyar-kódex 1/2-es 3. pontja értelmében „A bíró a bírói tisztségének gyakorlása során kizárólag az Alkotmánynak és a törvényeknek alárendelve, a legjobb tudása és lelkiismerete szerint jár el. A bíró maga is védelmezi a függetlenséget, amely nem csupán a politikától, a politikai pártoktól való függetlenséget jelenti, hanem azt is, hogy a bíró döntéseit minden más külső vagy belső befolyástól mentesen hozza meg. A bíró jogalkalmazó tevékenységét nem befolyásolja a közvélemény vagy a média kritikája, ill. a közvélemény vagy egy részének előítélete.” Mindezekben visszatükröződni látszik Henkel német professzor szép megfogalmazása: a bírónak függetlennek kell lennie felfelé (a politikai hatalomtól); lefelé (a közvéleménytől); oldalirányban (a bírótársaitól); valamint befelé (az érzelmeitől).

A bírónak pártatlannak kell lennie

Ez szervesen összefügg a függetlenséggel. Miként „A bírói etika európai elvei és szabályai” c. dokumentum 10. pontja hangsúlyozza „A bírónak minden körülmények között pártatlanul kell cselekedniük, hogy a polgárban ne ébredhessen a pártosság jogos gyanúja. E tekintetben a bírói pártatlanságnak mind a bírói funkció gyakorlása, mind a bíró egyéb tevékenysége során láthatónak kell lennie.”

Az olasz Bírói Etikai Kódex 9. cikkelye szerint „A bíró nemi, kulturális, faji és vallási előítélettől és diszkriminációtól mentesen tiszteletben tartja minden ember méltóságát. Hivatalának ellátása során pártatlansággal dolgozik, vállalja, hogy azokon a kulturális előítéleteken felülemelkedik, melyek hatással lennének a tények értékelésére és megértésére, illetve a szabályok értelmezésére és alkalmazására. Biztosítja, hogy hivatalának ellátása során a pártatlanság képe mindig garantált legyen. Ilyen megfontolásból teljes szigorral értékeli azokat a helyzeteket, amikor nem illetékes.”

A horvát kódex I/II. pontja a bírói hivatás lényegének és a fair eljárás feltételének nevezi a pártatlanságot.

A kanadai kódex részletesen kimunkálja a pártatlanság mibenlétét. Így óva inti a bírót a politikai pártbeli tagságtól, a politikai tevékenységtől, petíciók aláírásától, valamint az érdeklődéstől, mind bírói dimenzióban, mind a bíró családtagjai, közeli barátai vagy munkatársai viszonylatában (6. cikk).

Az amerikai ABA kódex III. Kánonjának 8. pontja értelmében „A bírónak minden jogi döntésében törekednie kell a pártatlanságra és igazságosságra.” Eközben „ügyelnie kell arra, hogy az összes felet meghallgassa, észrevételeiket figyelembe vegye, de arra is ügyelnie kell, hogy a tárgyalás menetét ne hátráltassák felesleges időhúzással, és ezáltal ne terheljék a bíróságot felesleges költségekkel”.

Ezt megerősíti a Szövetségi kódex 3. szabálya is, amennyiben leszögezi, hogy „A bírói kizárásra kerül sor abban az eljárásban, amelyben pártatlansága megkérdőjeleződik...”

Az osztrák bírák etikai nyilatkozata az „elfogulatlanság” terminus technicus-szal operál, ami elsősorban a felek minden pro és kontra pozíciójának a lelkiismeretes mérlegelését jelenti. A mű átfogja azt a képességet is, hogy felismerjük saját előítéleteinket, valamint mindig szemmel tartjuk saját szavaink és cselekedeteink másokra gyakorolt hatását... Csak egy tárgyilagos, tiszteletre méltó és a felekkel és képviselőikkel szembeni

egyenlő távolságtartáson alapuló találkozás illik bele egy elfogulatlan, szakmailag illetékes bíró-képbe. Megkülönböztető magatartásmódokat és megnyilvánulásokat az eljárásban feltétel nélkül vissza kell utasítani!”

Végül, a magyar kódex így fogalmaz: „A bíró a hivatásból eredő kötelezettségeit – a felek egyenjogúságát tiszteletben tartva – pártatlanul teljesíti. Fokozottan ügyel a pártatlanság látszatára is. Indulatait, érzelmeit nem nyilvánítja ki oly módon, hogy abból a részrehajlásra lehessen következtetni (4. pont).

A bírói eljárásnak tisztességesnek, becsületesnek, kiegyensúlyozottnak és gondosnak kell lennie

A horvát kódex 3/II. pontjában rögzíti ezt a szabályt.

A kanadai kódex a becsületességet nemcsak a bíróval szembeni elvárásként aposztrofálja, hanem a bíró munkatársaira is vonatkoztatja (3. cikk). A gondosság kategóriájának három elemeként az önképzést és személyiségfejlesztést; az észszerű gyorsasággal történő ítélethozatalt, valamint a gondatlan magatartástól való tartózkodást említi.

Az olasz kódex értelmében „A bíró hivatalát gondossággal és szorgalommal látja el. Megőrzi és bővíti szakmai tudását, vállalja, hogy ezekben a szektorokban, melyekben tevékenységét folytatja, bővíti és elmélyíti tudását” (3. cikkely).

Az amerikai ABA kódex III. Kánonja hasonlóan fogalmaz, mint a kanadai, ám néhány további elvárást is megfogalmaz. Így pl. a bírósághoz méltó légkör biztosítását; az udvariasságot és a türelmességet a perben résztvevőkkel és kollégáival szemben.

A Szövetségi Kódex III. szabálya is megerősíti ezt, azzal, hogy „A bírónak el kell járnia a reá szignált ügyekben, és az eljárás alatt rendet és fegyelmet kell tartania”.

Csak az érdekesség kedvéért említem meg, hogy az amerikai szabályok etikett – normákat is involváltnak, amikor kimondják: „A bírónak tartózkodnia kell minden olyan megjegyzéstől, mozdulattól, vagy magatartási formától, ami szexuális zaklatásnak minősülhet... A beszéden kívül mimikával, gesztikulációval esetleg testbeszéddel is lehet olyan benyomást kelteni az esküdtekben, ügyfelekben, ügyvédekben vagy bárkiben, aki a tárgyaláson részt vesz, hogy az részrehajlást feltételezzen...” (III. Kánon B/5. pontjának kommentárja)

Az osztrák etikai nyilatkozat leszögezi, hogy „a saját munkát, de a munkatársakét is, a gyorsasági tilalmat szem előtt tartva, kezdeményezően és szükség esetén szokatlan erőbedobással is meg kell szervezni. A munkatársakkal való együttműködés csak akkor bizonyul tartósan értelmesnek, ha az értékek tiszteltben tartását, őszinteségét és azok célja iránti komoly érdeklődést hordozza.”

A magyar kódex – véleményem szerint – rendkívül jól ragadja meg a szóban forgó etikai szabályok lényegét és sokrétűségét, amennyiben így fogalmaz: „A bíró az ügyek intézése során – a szükséges határozottság mellett – az eljárásban résztvevőkkel szemben udvarias, tartózkodik a személyüket érintő észrevételek, sértő minősítések megtételétől, és a fölényeskedéstől. Kerüli az olyan tartalmú, és hangvételű számonkérést, amely alkalmas a tárgyalás nyugodt légkörének megzavarására. Gondoskodik arról is, hogy az eljárásban résztvevők megadják a bíróságot és egymást megillető tiszteletet. A bíró a munkáját felkészülten, szorgalmasan, kellő önbizalommal, de elbizakodottság nélkül végzi. Kerüli a lélektelen, mechanikus munkavégzést, a jogviták célirányos, mielőbbi eredményes lezárására törekszik. A bíró folyamatosan bővíti a szakmai munkájához szükséges ismereteket.” (5-7. pont).

A bírónak tartózkodnia kell a politikai tevékenységtől.

Az európai dokumentum ezzel kapcsolatban némileg liberálisan fogalmaz:...”egyensúlyt kell találni a bírák véleményi és cselekvési szabadsága, valamint a semlegesség iránti igény között. Noha nem tiltható meg a politikai pártokban viselt tagság, vagy a társadalom fő problémáiról folytatott nyilvános vitában való részvétel, a bírácoknak szükségszerően legalább az olyan politikai tevékenységektől tartózkodniuk kell, amelyek függetlenségüket könnyen csorbíthatják, vagy veszélyeztethetik pártatlanságuk látszatát.” (7. pont)

A horvát kódex 3/II. pontja kiemeli, hogy „... a bírónak a politikai párttagság tilalma nemcsak merő formalitás, ez egyben azt is jelenti, hogy minden politikai jellegű megmozdulástól is távol kell magát tartania, függetlenül attól, hogy az nem politikai pártban való tényleges tagságot jelent. Ennek fényében a politikai üzenet megfogalmazására alkalmas összejöveteleken való részvétel annak támogatásaként értelmezhető, vagy éppen bizonyos politikai üzenetek vagy gondolatok elutasításként... Ennélfogva bárminemű politikai aktivitás, akár egy politikai gyűlésen való passzív részvétel is kerülendő.”

Az osztrák dokumentum szerint „Azon bírácoknak, akik azzal a gondolattal foglalkoznak, hogy egy politikai pártba csatlakozzanak, vagy pártpolitikai tevékenységet gyakoroljanak, a Salzburgi Határozatok értelmében, tudatában kell lenniük annak, hogy az ilyen tevékenységek ártanak a független, pártpolitikailag befolyásolhatatlan és nem érdekegyesületekhez kötött bírácokadás szavahihetőségének. A bírói előmenetelnek kizárólag a bírósági szolgálatról szóló törvény szerinti tárgyilagos kritériumokon kell alapulnia.” A kanadai kódex, mint fentebb láttuk, a „pártatlanság” címszó alatt tárgyalja a politikai tevékenység tilalmát.

Az amerikai ABA kódex V. Kánonja leszögezi, hogy „A bírónak vagy jelöltnek tartózkodnia kell minden helytelen politikai tevékenységtől. Nem lehet politikai szervezet vezetője, és abban politikai tisztséget nem viselhet ... nem vehet részt politikai gyűléseken; nem gyűjthet alapokat, nem fizethet hozzájárulást politikai szervezet vagy jelölt részére, nem vásárolhat jegyet politikai rendezvényekre, vacsorákra, ill. hasonló eseményekre.” A szankció pedig az, hogy „A bírónak le kell mondania tisztéről, mihelyt jelöltként indul bármilyen politikai választáson, kivéve, ha törvény másként nem rendelkezik, így pl. állami alkotmányozó gyűlésen.” (2. bek.) A Szövetségi Kódex 5. szabálya szó szerint megismétli ezeket a rendelkezéseket. Végül, a magyar szabályozás értelmében „A bíró politikai tevékenységet nem végez. Nem vesz részt pártpolitikai gyűléseken, vagy egyéb ilyen jellegű rendezvényeken. Nyilvánosság előtt tartózkodik politikai tartalmú megnyilatkozásoktól.” (15. pont)

A bírácok közéleti tevékenységének is etikusnak kell lennie

Az európai kódex C/3. pontja szerint a bírácoknak tartózkodniuk kell „mindazon tevékenységektől, melyek csorbítják hivatásuk méltóságát”, s meg kell őrizniük „a jogrendszer iránti közbizalmat azáltal, hogy minimálisra csökkentik az érdekütközések kockázatát. E tekintetben tartózkodniuk kell bárminemű kiegészítő tevékenységtől, amely csorbíthatja függetlenségüket és veszélyeztetheti pártatlanságukat.” A bírácok státúmáról szóló Európai Charta elismeri a bírácok azon jogát is, hogy szakmai szervezeteket alapítsanak és azokhoz csatlakozzanak, csakúgy mint a szabad véleménynyilvánítást (1.7. §). „Ennek ellenére, feltétlenül szükséges, hogy a bírácok munkaidejük nagy részét továbbra is bírói szerepükre áldozzák, beleértve a kiegészítő tevékenységeket is, és hogy ne legyenek kitéve annak a kísértésnek, hogy túlzott figyelmességet szenteljenek (esetleg honoráriummal is járó) szolgálaton kívüli tevékenységeiknek.”

A horvát kódex 4/IV. pontja a bírák számára tiltja az etnikai, vallási, faji, nemi vagy bármely más diszkriminációt tanúsító civil szervezetek tevékenységében való közreműködést. A profitérdekelt szervezetekben való részvételt kerüendőnek, a sportcélú szervezetekben való tagságot vagy részvételt pedig megfontolandónak tartja. A kanadai kódex C/c. pontja úgy rendelkezik, hogy „A bírák kerüljék az olyan ügyekben vagy szervezetekben való részvételt, amelyeknél valószínűsíthető, hogy perben állnak.” A bíró nem gyűjthet pénzt és nem adhat jogi és befektetési tanácsokat sem. (C/b. és d.p.)

Az olasz kódex 7. és 8. cikkelyei értelmében „A bíró nem csatlakozhat olyan egyesülethez, melyek hűségesküvet kérnek, és amelyek tagjai részvételének teljes körű átláthatósága nem biztosított. Kerüli a kapcsolatot a politikai és üzleti hatalommal, melyek hatással lehetnek hivatalára és befolyásolják a róla kialakult képet.”

Az amerikai ABA kódex II. Kánonjának C. pontja is kimondja, hogy „A bíró nem lehet tagja olyan szervezetnek vagy társaságnak, amely bármely faji, nemi, vallási vagy nemzeti hovatartozás alapján szerveződik, vagy ilyen különbségtételt tesz.

A Szövetségi Kódex szabályai további eligazítást adnak, amikor leszögeznek: „A bíró részt vehet a bíróságon kívül eső tevékenységben a jogszabályok, a jogrendszer, valamint a bíróságok igazgatásának fejlesztése céljából. A bírónak úgy kell rendeznie bíróságon kívüli tevékenységét, hogy minimalizálja a bírói kötelezettségeivel járó összeütközések kockázatát. A bírónak rendszeresen jelentést kell tennie a bíróságon kívüli és jogi jellegű tevékenységéért kapott díjakról, honoráriumokról.” (4.-6. szabály)

Végül a magyar kódex is többlépcsős szabályozást ad a témában. Mindenekelőtt leszögezi, hogy „A bíró olyan vállalkozásban, nonprofit szervezetben nem vesz részt, amelyből bírói tisztségével összefüggő előny szerzésére lehet következtetni, saját és hozzátartozói hivatali vagy egyéb ügyeiben eljárva nem utal bírói tisztségére. (13. pont) A további korlátozások, ill. tilalmak pedig: „A bíró karitatív, ill. nonprofit szervezetben akkor tevékenykedik, ha a szerv politikamentesen működik. A bíró nem lehet tagja, és nem tarthat fenn kapcsolatot sem olyan szervezettel, állandó vagy alkalmi csoportosulással, amelynek célja, tevékenysége a törvényes rendelkezésekkel ütközik, diszkriminatív vagy a bírói hivatáshoz fűződő önbizalmat sérti.

A bírónak magánéletében is etikusan kell viselkednie

Az európai dokumentum – a tagállamok kulturális sokszínűsége és az erkölcsi értékek folyamatos továbbfejlődése miatt csupán egyetlen sztandardot állapít meg: „A bírák magánéletükben viselkedjenek korrekt módon” (3. pont) Azokban, az esetekben, amikor is kétség merül fel, hogy a magánszférabeli tevékenység összeegyeztethető-e a bírói mivolttal egy tanácsadó és konzultatív szervhez való fordulást javasol, amelynek tagjai a Legfelsőbb Bíróság vagy a bírói egyesületek védnöksége alatt állnának.

Érdekesen fogalmaz a kanadai kódex, amikor leszögezi, hogy „A bírák az ésszerűség határain belül magánügyeiket ... is úgy intézzék, hogy minél kevesebb esetben legyen szükség arra, hogy valamely eset tárgyalásából kizárják őket.” (6/A/1. pont)

Az amerikai ABA és Szövetségi Kódex azt az elvárást rögzítik, miszerint „A bírónak úgy kell magánéletében tevékenykednie, hogy a lehető legkisebb legyen a valószínűsége, hogy a hivatali kötelezettségeivel ellentétben áll. A bíró magánéleti tevékenységét úgy fogja intézni, hogy (1) ne kérdőjelezze meg pártatlanságát; (2) az ne legyen méltatlan a bírói hivatalhoz, s (3) ne akadályozza abban, hogy bírói teendőit megfelelően lássa el.” (IV. Kánon és IV. szabály).

Végül, a magyar szabályozás szerint „A bíró a magánéletben ... is megfontoltságot, feddhetetlen magatartást tanúsít, kerül minden olyan megnyilvánulást, mely a bírói hivatás méltóságát és tekintélyét veszélyezteti. Mind a viselkedésben, mind a külsőségekben

tartózkodik a szélsőségektől ... A bíró magánéleti problémáinak rendezésére törekszik. Baráti, magánéleti kapcsolatait, szabad idejének eltöltését úgy alakítja, hogy az a bírói hivatásnak méltóságát, pártatlanságát, annak látszatát se veszélyeztesse.” (12. és 14. pontok).

Befejezésül az etikai szabályok alkalmazásával, illetve megszegésével összefüggő kérdéseket is érintenünk kell. Magyarországon 2005-ben azzal a céllal alakult meg a 12 bíróból álló Országos Bírói Etikai Tanács, hogy egyrészt állást foglaljon abban a kérdésben, hogy egy adott bírói magatartás sérti-e a Bírák Etikai Kódexének valamely rendelkezését, másrészt megelőzi-e az etikátlan bírói magatartásokat. Az OBET előtti eljárás kezdeményezésére írásban, kizárólag bírói jogosult, illetve az eljárást az OBET maga is kezdeményezheti. Az OBET már több esetben állást foglalt⁸, teljesebbé téve ezáltal a kódex szabályait, azt a szervrendszert, amely védi, orientálja a bírói kart, ugyanakkor informálja a társadalmat a bíróval szemben támasztható elvárásokról.

Az európai kódex helyesen rögzíti elvi éllel azt a szabályt, hogy „a korrekt szakmai-etikai szabályok megsértése nem kapcsolható össze esetlegesen fegyelmi szankciókhoz vezető hibás magatartással. „Ugyanis ez utóbbi esetben a szabályok továbbfejlesztése gátakba ütközni és ellentétes volna azok értelmével. „A fegyelmi jogi eljárás alapjául szolgáló hibás magatartásnak súlyosnak és eklatánsnak kell lennie...” (B/IV./c/3. pont).

Ez persze nem jelenti azt, hogy a szóban forgó szabályok megsértése nem bírhat jelentős relevanciával a fegyelmi eljárásban. Litvániában pl. fegyelmi eljárások esetében a szakmai-etikai szabályoknak „bizonyos súlyt” tulajdonítanak, Észtországban pedig „segítséget jelentenek a bíró számára fegyelmi jogi perekben, azáltal hogy a bíró számára egyértelműbbé teszik a jogi előírásokat.” Moldáviában is használják ezeket a fegyelmi eljárások során. Az ukrán és szlovák joggyakorlat viszont a kettőt nem kapcsolja össze. Szlovéniában a szakmai-etikai szabályok tiszteletben tartásának elmulasztása a bírák egyesületén belül tevékenykedő „becsületbíróság” szankcióját, míg a Cseh Köztársaságban a bírói egyesületből való kizárást vonhat maga után.

A szerző jogfilozófus, az MTA doktora, a Pécsi Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanára.

Jegyzetek

---

¹ Vö. Visegrády Antal: *A jog hatékonysága*. Unió, Bp., 1997.

² Ld. Visegrády Antal: *A bírói gyakorlat jogfejlesztő szerepe*. KJK, Bp., 1988.

³ Vö. Pokol Béla: *Jogszociológiai vizsgálódások*. Rejtjel. Bp., 2003. 46-49. o.

⁴ Uo. 49. o.

⁵ Fleck Zoltán: *Bíróságok mérlegen*. Palles, Bp., 2008. 358. o. köv. o.

⁶ Forrás: *Survey of activities 2006, Registry of the European Court of Human Rights*, Strasbourg, 2007, 43-47. o.

⁷ Vö. Kondorosi Ferenc – Uttó György – Visegrády Antal: *A bírói etika és a tisztességes eljárás*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp., 2007. 32-48. és 123-171. o.

⁸ Ld. erről Uo. 68-70. és 175-182. o., valamint 2007-től a Bírósági Közlönyben és a Bírák Lapjában közzétett további állásfoglalásokat